

PREVENTIVNI PROGRAM RADA GRUPE DJECE I MLADEŽI S POREMEĆAJIMA U PONAŠANJU MODIFIKACIJA PONAŠANJA PUTEM IGRE "MPPI": RAD S OBITELJI – ALTERNATIVA INSTITUCIONALIZACIJI

Antun Ilijaš

CZSS Zagreb, Ured Peščenica

Sunčana Kusturin

Krešo Makvić

vanjski suradnici

CZSS Zagreb, Ured Peščenica

SAŽETAK

Neosporna je i nezaobilazna uloga i važnost obitelji u razvoju i odrastanju djeteta, ali i tijekom cjelokupnog životnog puta svakog čovjeka. Obitelj za dijete predstavlja vrelo i jezgro početnih znanja o drugim ljudima i vanjskom svijetu. U njoj se uči, dijele radosti i teškoće. Prirodna je težnja čovjeka za skladnim i harmoničnim obiteljskim odnosima, no neke obitelji u tome ne uspijevaju. Niz razloga može narušavati, ugrožavati i uništavati cjelovitost i kvalitetu obiteljskog života. Obiteljski problemi najčešće se reflektiraju u cijeloj svojoj jačini na dijete. Kod pojedine djece nastanak poremećaja u ponašanju logična su posljedica neodgovarajućeg i problematičnog obiteljskog okruženja. Izdvajanje djeteta i upućivanje u odgovarajuću instituciju jedan je od načina intervencije i pomaganja kako djetetu, tako i cijeloj obitelji. U našem radu usmjeravamo pažnju na potrebu i sadašnju praksu rada s obiteljima tijekom institucionalizacije djeteta. Za cjelovito, kvalitetno i učinkovito pomaganje u rješavanju i ublažavanju obiteljskih problema neophodno je da se uz tretman djeteta u ustanovi istovremeno provodi i stručan rad s obitelji u cjelini. Međutim, rad s obitelji moguć je i potreban ne samo kada je dijete izdvojeno, već i kao mjera prevencije nastanka i razvoja problema. Stoga ćemo u posljednjem dijelu ovog rada prikazati dva osnovna oblika rada s obiteljima u sklopu Preventivnog programa "Modifikacija ponašanja putem igre", kao i rezultate istraživanja provedenog s roditeljima koji su uključeni u ovaj Program. Analiza praktičnih iskustava iz rada s roditeljima kroz roditeljske sastanke i individualni savjetodavni rad tijekom obilazaka obitelji, pokazuje smislenost i opravdanost takvog načina rada, prvenstveno u cilju prevencije, ali i kao jednu od mogućnosti podizanja kvalitete i sadržajnosti provođenja institucionalnih i vaninstitucionalnih oblika zaštite djece i obitelji u cjelini.

Ključne riječi: obitelj, institucionalizacija, preventivni program

1. UVOD

Obitelj, s cijelim kolopletom sadržaja i uloga najkraće možemo opisati kao temeljnu ljudsku zajednicu u kojoj život nastaje i prestaje. Djeca, koju često i s punim pravom nazivamo našim najvećim

blagom i darom, imaju pravo na brigu i zaštitu odraslih članova obitelji, ali i zajednice u cjelini. Od djetetovog rođenja obitelj je ta koja ima izravan i najveći, kako pozitivan tako i negativan, utjecaj na izgradnju osobe pogotovo u razdoblju djetinjstva i mladenaštva. Upoznavanje djece s kulturom, vri-

jednostima i normama njihova društva počinje u obitelji. Za njihov skladan i potpun razvoj osobnosti i samopoštovanja, usvajanje svih potrebnih životnih vještina i ponašanja potrebno je prirodno, obiteljsko okruženje, ozračje sreće, ljubavi i razumijevanja.

Prema Općoj deklaraciji o pravima čovjeka UN-a (48) "**Obitelj** je prirodna i temeljna jedinica društva i ima pravo na zaštitu društva i države". Prilikom Svjetskog sastanka na vrhu posvećenog djeci održanog 1990.god. u Ujedinjenim narodima uloga i značaj obitelji istaknut je zaključkom: "Potrebno je učiniti sve kako bi se spriječilo odvajanje djece od njihovih obitelji." (UNICEF, 1990)

Mnogim međunarodnim konvencijama, deklaracijama i zakonima pojedinih zemalja nastoji se pomoći obitelji da kvalitetno i sadržajno ispunjava svoju temeljnu ulogu. Iako je zaštita i pomoć prioritetan cilj postojeće zakonske regulative neke zakonske odredbe imaju represivni karakter tj. namjenjene su i primjenjuju se u situacijama kada obitelj ili neki njeni članovi zakazuju u ispunjavanju svojih obveza, odnosno svojim ponašanjem krše društvene norme, običaje i zakone.

Kada dijete ili maloljetnik počne iskazivati neprihvatljivo i/ili delinkventno ponašanje društvo, da bi zaštitilo sebe i njega, reagira u skladu sa zakonskim odredbama.

Institucije koje određuju, provode ili nadziru mjere izrečene ovoj populaciji su brojne, različitih su sadržaja i ciljeva rada.

Po definiciji riječi, "**institucija**" je: "ustanova koja djeluje radi ispunjavanja društveno prihvatljivih zadataka i ciljeva, i koja regulira i kontrolira odnose, te olakšava postizanje općih interesa" (Petz, 1992.).

Kroz navedeno teorijsko određenje možemo promatrati i ulogu **Centra za socijalnu skrb**, javne ustanove nadležne za poslove socijalne skrbi koja ima značajnu ulogu i izuzetnu važnost u području zaštite i brige o obitelji i djeci. Radi sprečavanja, ublažavanja i otklanjanja uzroka i stanja socijalne ugroženosti socijalnom skrbi pruža se potpora obitelji, posebice djeci. Člankom 82. st.2. Zakona o socijalnoj skrbi određeno je da: "Centar za socijalnu skrb na temelju javnih ovlasti može obavljati poslove zbrinjavanja djece odbjegle iz obitelji ili ustanova, provoditi odgojne mjere nad djecom s poremećajima u ponašanju izvan vlastite obitelji ili s boravkom u obitelji...", a st.3. da obavlja i druge poslove: "potiče, organizira i provodi aktivnosti sa svrhom sprječavanja i suzbijanja socijalnih, obiteljskih i osobnih problema; obavlja poslove savjetodavstva za probleme braka i obitelji, odgoja djece, posvojenja, sudjeluje u suzbijanju ovisnosti o alkoholu, drogama ili drugim opojnim sredstvima..."

U našem radu zadržati ćemo se na radu s obitelji maloljetnika koji manifestiraju poremećaje u ponašanju, odnosno obitelji maloljetnih počinitelja kaznenih djela (maloljetnih delinkventa).

Poremećaji u ponašanju, u širem smislu, obuhvaćaju kako poremećaje organske ili biološke etiologije, tako i psihološke i socijalne, pri čemu se ovim terminom prvenstveno upozorava na ona ponašanja koja odstupaju na općem području "osobne i socijalne adaptacije" (prema Kovačević, Stančić, Mejovšek, 1988.)

Maloljetna delinkvencija može se definirati kao "pojava raznolikih oblika antisocijalnog i društveno neprihvatljivog ponašanja koja nisu u skladu s društvenim normama i zakonskim propisima" (Petz, 1992).

Jedna od mjera, odnosno oblik zaštite koji se primjenjuje prema djeci s poremećajima u ponašanju, kao i maloljetnim delinkventima je i **institucionalizacija** - upućivanje u ustanovu socijalne zaštite (određuje je organ skrbništva) ili pravosuđa (izriče je sud maloljetnim počiniteljima kaznenih djela). Izdvajanje iz obitelji primjenjuje se kao krajnja mjera ili odgovor na neprihvatljivo ponašanje određenog maloljetnika.

Pod pojmom **institucionalizacije** podrazumijevamo: "upućivanje, stavljanje neke osobe u ustanovu radi korekcije ponašanja, rehabilitacije, liječenja i sl." (Petz, 1992.)

Postoji niz institucija kojima je svrha i cilj korekcija ponašanja i rehabilitacija maloljetnih delinkvenata kao i djece/mladih s poremećajima u ponašanju:

- Dom za djecu i omladinu
- Centar za odgoj
- Centar za odgoj, obrazovanje i osposobljavanje
- Odgojni dom
- Odgojni zavod
- Disciplinski centar
- Posebna odgojna ustanova
- Maloljetnički zatvor

U svim ovim institucijama temeljni sadržaj rada je socijalizacija-resocijalizacija, odgoj i obrazovanje maloljetnika. Savjetodavni, stručni rad s roditeljima, iako neophodan i nužan uglavnom izostaje ili se provodi sporadično i stihijski. Iz tog razloga dovodi se u pitanje uspješnost ponovne socijalne integracije maloljetnika po povratku u obitelj.

Kao što smo na početku rekli, obitelj je ta koja sudjeluje u nastanku problema i ako je ne uključimo u rješavanje problema vrlo je vjerojatno da će svi postignuti pomaci biti dovedeni u pitanje nakon

izlaska maloljetnika iz institucije i njegovog povratka u nepromijenjenu obitelj. Osim toga, iako smislen i potreban institucionalni tretman treba biti krajnji način rješavanja problema jer je, bez obzira na razloge, izdvajanje djeteta ili mlade osobe iz obitelji uvijek osobno i socijalno složen i bolan proces, trajno neizvjesnog ishoda. Iz tog razloga ulažu se znatni naponi u osmišljavanje programa mjera i oblika zaštite obitelji i djece kojima je cilj prevencija poremećaja u ponašanju i maloljetničke delinkvencije. Glavna, zajednička premisa takvih preventivnih programa je: **Poremećaje u ponašanju efikasnije je prevenirati nego tretirati.**

Vodeni takvim razmišljanjem i imajući na umu sve negativne aspekte institucionalizacije smatramo da je potrebno iznalaziti i osmišljavati različite preventivne aktivnosti kojima bi se pomoglo tzv. "rizičnim obiteljima" u rješavanju njihovih problema i osiguravanju uvjeta za normalan rast i razvoj djece, kao i spriječilo pojavljivanje nastanka poremećaja u ponašanju djece i mladih, kao i maloljetničke delinkvencije. Te su aktivnosti primarno preventivnog karaktera, ali mogu se promatrati i kao alternativa institucionalizaciji.

Smisao **prevencije** je u: usmjerenosti društva na akciju prije nego se neki problem pojavi (*primarna prevencija*); identifikaciji i kontroli simptoma, zaustavljanju daljnjeg napredovanja problema (*sekundarna prevencija*); ublažavanju djelovanja naknadnih negativnih učinaka nekog postojećeg problema (*tercijarna prevencija*).

Centar za socijalnu skrb Zagreb, Ured Peščenica u okviru svoje redovne djelatnosti naročitu pozornost pridaje prevenciji poremećaja u ponašanju i maloljetničke delinkvencije. U cilju preveniranja i otklanjanja uzroka i manifestnih oblika poremećaja u ponašanju djece osmišljen je i realiziran preventivni program pod nazivom "**Modifikacija ponašanja putem igre**". Program je namjenjen djeci osnovnoškolskog uzrasta, ali uz stručan i ciljani **rad s djecom** posebna pozornost polaže se i na **rad s njihovim obiteljima**. Oblici i sadržaji rada koji se provode s djecom i obiteljima u okviru ovog programa mogu biti promatrani kao način preveniranja institucionalizacije maloljetnika, odnosno njena alternativa.

Zbog izrazito velikog utjecaja obitelji na odgoj i socijalizaciju djece s poremećajima u ponašanju i maloljetnih delinkvenata, u našem radu istaknut ćemo teorijske okvire rada s obitelji, praktična iskustva iz rada ustanova, kao i naša, sakupljena tijekom provedbe preventivnog programa "Modifikacija ponašanja putem igre".

2. RAD S OBITELJIMA MALOLJETNIKA UKLJUČENIH U INSTITUCIONALNI TRETMAN

Iako smo o važnosti i značaju obitelji u odgoju i usmjeravanju djeteta već govorili, istaknimo još jednom da obitelj ima dominantnu i nezaobilaznu ulogu u životu svakog djeteta. U krugu obitelji i od njenih članova dijete uči modele ponašanja, komuniciranja, formira stavove i vrijednosne kriterije prema sebi i prema drugim ljudima. Usprkos očekivanjima i zahtjevima da obitelj djetetu pruža pozitivne i kvalitetne sadržaje dešava se i suprotno – da dijete u krugu disfunkcionalne i nezdrave obiteljske klime odrasta u negativnom i nepoticaјnom okruženju s rizikom usvajanja negativnih obrazaca ponašanja. Kada je potrebno, u cilju zaštite i pomoći djetetu, primjenjuje se mjera izdvajanja iz obitelji i smještaja u odgovarajuću instituciju. Izdvajanje djeteta iz njegove prirodne sredine ne znači i ne smije značiti prekid s obitelji, naročito s najbližim članovima kao što su roditelji, braća i sestre.

U Republici Hrvatskoj se institucionalni smještaj i tretman primjenjuje kao mjera obiteljsko-pravne ili kazneno pravne zaštite djece i maloljetnika.

Odluku o primjeni te mjere donosi stručni tim Centra za socijalnu skrb temeljem Zakona o socijalnoj skrbi ili Obiteljskog zakona, ili Sud za mladež (u slučajevima kada se radi o maloljetnim počiniteljima kaznenih djela) temeljem Zakona o sudovima za mladež.

Spomenimo ulogu Centra za socijalnu skrb koja je značajna, ne samo u periodu prije donošenja odluke o izdvajanju djeteta iz obitelj, već i nakon realizacije smještaja, za vrijeme djetetovog boravka i tretmana u ustanovi.

Odluka o izdvajanju djeteta treba uslijediti nakon što su iscrpljene sve druge mogućnosti pomaganja i zaštite djeteta i obitelji, odnosno ako se primjenjenim mjerama i oblicima pomoći nisu uklonili ili smanjili problemi (čl. 108. do čl. 113. Obiteljskog zakona).

Za vrijeme trajanja institucionalnog tretmana uloga Centra se ogleda u redovitom praćenju djeteta i postignutih rezultata tretmana, kontaktiranju s djelatnicima ustanove i na kraju, u nastavku praćenja obitelji. Praćenje obitelji trebalo bi uključivati ne samo povremene kontakte i obilaskе, već i ciljanu, stručno vođenu pomoć roditeljima da osiguraju uvjete za povratak djeteta u obitelj.

Zakonskom regulativom propisane su obveze Centra tijekom trajanja institucionalne mjere. Tako

je Centar "dužan pratiti prilike u kojima živi štice-
nik (dijete/maloljetnik) smješten izvan vlastite obi-
telji i u tu svrhu ga je dužan obići najmanje jedan-
put u šest mjeseci" – čl. 77. Zakona o socijalnoj
skrbi. Međutim, zakonskim propisima nigdje nije
precizirano koje obveze Centar ima u odnosu na
roditelje tijekom trajanja institucionalnog tretmana
njihovog djeteta. Praksa pokazuje da je nastavak
praćenja obitelji i savjetodavni rad s roditeljima
potreban u cilju smanjenja i uklanjanja obiteljskih
problema, kao i radi pripreme za povratak djeteta u
obitelj. Međutim, nedefiniranost konkretnih obve-
za stručnih djelatnika Centra u odnosu na rad s ro-
diteljima pridonosi neujednačenosti u kvaliteti i
kvantiteti sadržaja i oblika stručnog rada i kontakta
s roditeljima. Oni se kreću u rasponu od rijetkih i
površnih kontakata, povremenih i formalnih obila-
zaka obitelji do osmišljenog i ciljanog savjetodav-
nog rada koji uključuje poučavanje, upozoravanje
na nedostatke u odgoju te provođenje mjere nadzo-
ra nad roditeljskom skrbi. Kako analiza te proble-
matike nije postavljena u okvire užeg sadržaja
ovog rada, u nastavku želimo više reći o načinima i
sadržajima rada stručnih djelatnika institucija za
smještaj i tretman s roditeljima smještene djece i
maloljetnika.

Osvrnuti ćemo se ne samo na sadržaje koje bi
taj rad s roditeljima trebao obuhvaćati, već i na
realnu sliku suradnje i komuniciranja roditelja i
stručnih službi institucija za smještaj djece i mla-
dih.

Kada se dijete ili maloljetnika izdvoji iz obi-
telji, to ne znači njegovo trajno i konačno napušta-
nje obitelj, već predstavlja privremeno udaljevanje
iz prirodne, obiteljske sredine s ciljem i tendenci-
jom povratka čim se ispune za to nužni preduvjeti –
kako na strani djeteta, tako i na strani obitelji i nje-
nog funkcioniranja. Intervencijama nadležnih soci-
jalnih i drugih stručnih službi trebalo bi pomoći
obitelji kako bi se funkcionalno i sadržajno osposo-
bila za kvalitetno ispunjavanje svoje odgojne uloge
i pripremila na ponovni prihvata izdvojenog člana-
djeteta.

Brojna, uglavnom strana istraživanja naglašava-
vaju potrebu stručnog rada s obitelji i nakon što je
dijete izdvojeno, kao i vraćanja djeteta u obitelj na-
kon što su za to ispunjeni uvjeti.

Tako Whitaker (1992; prema Žižak, Koller-
Trbović, 1999) navodi niz praktičnih mogućnosti
uključivanja obitelji u tretman i to prije, a naravno i
za vrijeme i nakon izdvajanja djeteta iz obitelji. On
naime smatra kako tretmansi programi koji poka-
zuju zadovoljavajuće rezultate trebaju biti foku-
sirani i na intervencije u obitelj, a ne samo na po-
našanje djeteta. Tu svoju tvrdnju potkrepljuje i re-
zultatima brojnih istraživanja koja su pokazala da

nakon povratka djeteta u kvalitativno nepromjenje-
no obiteljsko okruženje, radi najčešće istih razloga,
dolazi do potrebe ponovnog izdvajanja djeteta iz
obitelji.

Za ponovno kvalitetno i sadržajno funkcionir-
anje obitelji od presudne je važnosti uključenost i
angažiranost obitelji za vrijeme trajanja institucio-
nalanog tretmana.

Klomp (1992; prema Žižak, Koller-Trbović,
1999) navodi različite oblike savjetovanja i surad-
nje s djetetom i roditeljima za vrijeme trajanja in-
stitucionalnog tretmana koje može organizirati sa-
ma ustanova, kao što su :

- formalni i neformalni kontakti roditelja i djeteta
sa ili bez odgajatelja,
- savjetovanje roditelja i djeteta,
- intervencijski kontakti,
- zajedničke aktivnosti itd.

Bernheim (1985; prema Žižak, Koller-Trbo-
vić, 1999) navodi što je potrebno obitelji dok je di-
jete na smještaju u instituciji: kombinacija infor-
macija, edukacija, ventilacija emocija, potpora, kon-
takti s drugim obiteljima sličnih iskustava, jasno
postavljena očekivanja od njih, mogućnost značaj-
ne uloge u tretmanu djece, planiranje otpusta.

Što se tiče hrvatskih autora, oni su jedinstveni
u prosudbi da je rad s obiteljima za vrijeme tretma-
na (vjerojatno i prije i nakon tretmana) potreban,
ali također ukazuju na značajne nedostatke tog as-
pekta rada u našim ustanovama. Tako Lacković i
suradnici (1994; prema Žižak, Koller-Trbović,
1999) ističu negativne posljedice dugotrajnog smje-
štaja djece u instituciji i mogućnosti njihovog ubla-
žavanja i dokidanja. Kao jedno od rješenja pred-
lažu sustavno planiranje pomoći obitelji od trenut-
ka smještaja djeteta u dom, gdje je osnovni cilj da
se dijete nakon tretmana vrati kući svojoj obitelji, a
ako to nije moguće, alternativa je smještaj u hrani-
teljsku obitelj.

U praksi naših institucija zamjetan je značajan
raskorak između potrebnog i stvarno realiziranog
sadržaja rada s obitelji. Uzroke takvom stanju mo-
žemo promatrati kroz aspekt rada samih stručnjaka
(zaposlenika u instituciji), te motiviranosti samih
roditelja, odnosno članova obitelji. Drugim riječi-
ma, kvaliteta i učestalost suradnje i stručnog rada s
roditeljima maloljetnika ovisi o samim stručnjaci-
ma koji rade u institucijama, o njihovoj motivira-
nosti i spremnosti ulaganja dodatnog napora kako
bi poboljšali suradnju između institucije i obitelji.
Značajna je i činjenica da neke ustanove u svom
statutu ili kućnom redu nemaju jasno definirane i
propisane sadržaje, oblike i metode rada koje bi
trebalo provoditi s obiteljima njihovih štice-
nika. U

takvim prilikama, stručni rad s roditeljima prepusten je inicijativi i osobnoj motiviranosti zaposlenika u ustanovama.

Radi potpunijeg uvida i dobivanja stvarne slike rada s obiteljima u institucijama, u nastavku želimo prikazati praktična iskustva iz rada nekih naših ustanova.

U Centru za odgoj Karlovac smještena su djeca od kojih 2/3 dolazi is potpunih obitelji. Stručnjaci ove ustanove ističu da je njihova uloga u ostvarivanju i provedbi suradnje s roditeljima često premala, neznatna i bez potrebnih ovlasti. To omogućuje roditeljima da ponekad upravo oni sami odlučuju o vremenu i načinu rješavanja problema u odgoju svojeg djeteta. Najveću prepreku predstavljaju uvjerenja roditelja o njihovoj odgajateljskoj nepogrešivosti i ispravnosti, kao i sumnjičavost i otpor prihvaćanju pomoći izvan obiteljskog kruga.

Kada dijete dođe u Centar za odgoj Karlovac, odgajatelji pokušavaju što je više moguće sustavno pratiti događanja u njegovoj obitelji. Praćenje se realizira kroz kontakte i suradnju s nadležnim medicinskim, socijalnim, prosvjetnim i drugim stručnim službama i stručnjacima koji su bili uključeni u rad s djetetom prije smještanja. Značajan i potencijalno najsadržajni oblik praćenja obitelji predstavljaju razgovori i kontakti s roditeljima, kao i informacije dobivene osobno od djeteta.

U Odgojnom domu na Lošinj suradnja i rad s roditeljima nisu definirani niti regulirani. Odnos roditelja i zaposlenika ustanove je površan i jednostran, a provodi se tako da uglavnom roditelji kontaktiraju ustanovu i raspituju se za svoje dijete. Uloga zaposlenika ustanove svodi se na to da na roditeljske upite daju samo šture i općenite informacije o djetetu.

U Odgojnom zavodu Turopolje provodi se tretman maloljetnika s kompleksnim i višestrukim problemima na planu emocionalnog i socijalnog funkcioniranja. Obiteljske prilike iz kojih dolaze također su bremenite raznim problemima i specifičnim teškoćama. Jedan dio štíćenika došao je iz udomiteljskih obitelji ili su bili na smještaju u ustanovi. Neki od njih nemaju vlastitu obitelj, a drugima je obitelj nepotpuna ili potpuno disfunkcionalna radi prisutne patologije u ponašanju ili osobinama ličnosti članova.

Navedeno predstavlja znatnu teškoću stručnjacima Odgojnog zavoda u nastojanjima uspostavljanja suradnje i provođenja savjetodavnog rada s roditeljima, odnosno članovima obitelji. U velikom broju slučajeva susreću se s odbijanjem suradnje od strane obitelji. Realnost je da se suradnja odvija sporadično, svedena je na povremene telefonske kontakte, razgovore prilikom posjeta maloljetniku, ili davanje informacija o djetetu na traženje rodi-

telja. Niti u ovoj ustanovi nema sustavnog i planskog rada s roditeljima.

U nastavku slijedi prikaz rezultata istraživanja koje su provele Žižak i Koller-Trbović o suradnji s roditeljima u našim institucijama. Podaci se nalaze u tablici 1 (Žižak, Koller-Trbović, 1999).

Tablica 1. Suradnja s roditeljima				
Suradnja s roditeljima	Ukupno %	DD	CZO	OU
Pismeni i tel. kontakti djece s roditeljima	91.3	92.9	89.3	100
Roditelji često mogu posjećivati dijete	80.4	78.6	82.1	75.0
Dijete redovito odlazi kući za vikend	37.0	42.9	35.7	25.0
Povremeni odlasci kući za vikend i praznike	73.9	92.9	60.7	100
Organizirani rad s roditeljima koji to dobro prihvaćaju	10.9	14.3	10.7	0
Organizirani rad sa svim roditeljima	2.2	7.1	0	0
Povremeni organizirani rad sa svim roditeljima	4.3	0	7.1	0
Povremeni organizirani rad sa pojedinim roditeljima	39.1	42.9	39.3	25.0
Povremeni odlazak u obitelj i rad sa roditeljima	23.9	42.9	17.9	0
Nema organiziranog rada s roditeljima	15.2	21.4	10.7	25.0
Drugo i/ili bez odgovora	15.2	14.3	10.7	50.0

Temeljem dosada prikazanog kao i rezultata ovog istraživanja možemo zaključiti da je omogućavanje kontaktiranja odgajanika s roditeljima putem pisma i telefonski, te kroz posjete roditelja i/ili odlaske odgajanika na vikend i praznike kući, uglavnom zadovoljavajuće organizirano i omogućeno u našim institucijama. Upravo zbog toga još više dolazi do izražaja gotovo minimalna suradnja ustanove s obitelji kad se radi o stručnom tretmanom, terapijskom i edukacijskom radu i suradnji s roditeljima. To je posebno zamjetno kod odgojnih ustanova koje su zbog svoje dislociranosti i udaljenosti od mjesta stanovanja obitelji odgajanika često u nemogućnosti ostvariti intenzivniju i kvalitetniju suradnju s roditeljima.

Sve iznijete činjenice pridonose stvaranju zaključka da je kvaliteta i uspješnost institucionalnog tretmana upitna i dovedena u sumnju.

3. TEORIJSKI OKVIR RADA S OBITELJI

Novija istraživanja su pokazala da najveći utjecaj na ponašanje djeteta imaju interpersonalni odnosi u obitelji, dok socijalno ekonomski status i sastav obitelji imaju neznatan utjecaj na pojavu delinkventnog ponašanja. Pod interpersonalnim odnosima podrazumijevamo odnose među roditeljima, kvalitetu odnosa roditelj-dijete, stil odgoja i prisutnost asocijalnih pojava u obitelji. Potvrđen i evidentan utjecaj obitelji na razvoj i odrastanje djeteta u cjelini ide u prilog našem, već naglašenom mišljenju da stručni i ciljani rad s obitelji mora biti, ako ne samostalan segment rada s djecom s poremećajima u ponašanju, onda barem dio sadržaja bilo koje institucionalne ili vaninstitucionalne mjere. Za valjan i adekvatan rad s obitelji, koji u svojoj konačnici donosi željene rezultate, potrebno je da svaki stručnjak koji radi s obitelji bude upoznat s osnovnim teorijskim smjernicama i spoznajama o načinima funkcioniranja obitelji.

Različiti teorijski pristupi promatraju obitelj iz različitih aspekata i svaki od njih sagledava uglavnom samo jedan segment njenog funkcioniranja, što ima određenih prednosti ali i nedostataka u odnosu na druge teorijske pristupe.

Već kratkim, telegrafskim pregledom samo nekih teorija možemo potvrditi koliko su brojni pokušaji definiranja obitelji, interpersonalnih odnosa i statusa njenih članova, njene interakcije s okolinom i funkcioniranja u cjelini.

Teorija društvene razmjene – naglašava činjenicu da ljudi stupaju u odnose radi razmjene resursa kao što su to ljubav, status, informacija, novac, dobra, ili usluge kako bi što više resursa dobili, a pri tome dali što manje. Stoga je u radu s obitelji važno upoznati obiteljske vrijednosti i načine na koje možemo njene članove motivirati za određene postupke.

Teorija sukoba – smatra da se bračne i obiteljske veze baziraju na ljubavi, ali su temelji tih veza moć i sukob u kojem pobjeđuje onaj koji ima najviše moći. A ljubav je, uz ispravnost, novac, dobra, tjelesnu snagu i um, jedan od izvora moći. Članovi obitelji imaju različite sposobnosti, resurse i količinu moći.

Teorija spolova – temelji se na postavci da odnose među spolovima karakteriziraju odnosi moći, odnosno da su muškarci uredili društvo na način koji im omogućava lakšu dominaciju nad ženama,

što se ogleda kroz definiranje "muških" i "ženskih" ponašanja, poslova u kući i van nje.

Teorija socijalne potpore – ističe velik utjecaj socijalne potpore na mladu osobu ali i njenu obitelj. Ona znači osjećaj klijenta da je okružen ljudima koji brinu o njemu, između kojih uživa ugled i s kojima je blisko vezan. Zgovornici ove teorije istraživanjima su potvrdili postojanje povezanosti socijalne potpore i zdravlja tinejdžera, profesionalnog napredovanja roditelja, psihičkog zdravlja partnera i dr.

Sustavni pristup obitelji – ističe obitelj kao sustav povezan i ovisan sa svim podsustavima (članovi obitelji) i međusustavima (društvo) što znači da ako dođe do aberacija kod jednog člana obitelji narušiti će se interakcija i ponašanje svih drugih članova. Ova teorija naglašava potrebu poznavanja cjelokupnog obiteljskog funkcioniranja, atmosfere i okruženja, te rad na sve tri razine: mikro (razina pojedinca), mezo (razina obitelji) i makro (razina zajednice), što je preduvjet za primjereno i efikasno djelovanje stručnjaka pomagača.

Biološko analitička teorija i Schicksal analiza ističu da je izbor voljene osobe, ideala, prijatelja, profesije, bolesti ili načina umiranja određen našim genetskim nasljedem.

Mnoštvo raznih teorijskih pokušaja definiranja zakonitosti i procesa funkcioniranja obitelji i njenih članova, kao i pronalaženja izvora nastanka problema ponovo potvrđuju njenu kompleksnost i kaleidoskopsku složenost.

Znanje i svijesnost o jedinstvenosti i specifičnosti svake obitelji, kao i prihvaćanje složenosti njenih promjena i razvoja treba biti imperativ u radu stručnjaka. Svaka obitelj zahtjeva i ima pravo na odgovarajući pristup, prilagođen upravo njoj i njenim potrebama i problemima. Upravo zato stručnjaci ne bi trebali biti ograničeni primjenom samo jednog teorijskog pristupa u svom radu. Široko i sveobuhvatno teorijsko znanje omogućuje stručnjaku primjenu različitih pristupa, odabir i primjenu sadržaja i metoda rada koji će biti najadekvatniji određenoj obitelji.

4. OBLICI RADA S OBITELJIMA U PROGRAMU "MODIFIKACIJA PONAŠANJA PUTEM IGRE"

U ovom dijelu našeg rada izložiti ćemo oblike rada s obiteljima u sklopu provedbe preventivnog programa "Modifikacija ponašanja putem igre".

Prema teoriji sustavnog pristupa obitelji, da bi mogli pomoći djetetu potrebno je raditi na sve tri definirane razine funkcioniranja: mikro, mezo i

makro. Preventivni program "Modifikacija ponašanja putem igre" primjenjuje to u praksi organizirajući svoju preventivnu djelatnost kroz ove segmente rada:

Rad s djetetom

- grupni rad
- individualni rad

Rad s obitelji

- roditeljski sastanci – grupni rad
- obilasci obitelji – individualni rad

Rad sa školskim osobljem

- prisustvovanje sjednicama
- individualni kontakti

Rad s ostalim službama

- Centri za socijalnu skrb
- Fakulteti
- Nevladine organizacije

Program obuhvaća sve razine djelovanja, no kako je u prvom planu ovog rada obitelj, prikazati ćemo i objasniti specifičnosti rada s obitelji. Smatramo da se primjenjeni načini rada s obitelji i konkretna iskustva dobivena tijekom realizacije ovog programa mogu iskoristiti za bilo koji drugi rad s obitelji u sklopu nekog institucionalnog ili vaninstitucionalnog tretmana.

Rad s obitelji provodi se kroz roditeljske sastanke i posjete obiteljima. Oba oblika rada se provode jednom mjesečno, a posjeti obitelji se po potrebi provode i češće. Plan i program rada s obiteljima na početku godine pišu grupni voditelji rukovodeći se znanjem o postojećim i mogućim obiteljskim problemima, informacijama i vlastitim uvidom u funkcioniranje svake pojedne obitelji.

4. 1. Roditeljski sastanci

U okviru redovnog školskog plana i programa, nekoliko puta tijekom trajanja školske godine, razrednici održavaju roditeljske sastanke.

Sadržaj tih sastanaka orijentiran je na izvještavanje roditelja o postignutom školskom uspjehu i informiranje o prisutnim problemima izazvanim neodgovarajućim/neprihvatljivim ponašanjima njihove djece. Pri tome se vrlo često roditelje otvoreno proziva i poziva na odgovornost, nerijetko kritizira i optužuje, a izostaje konstruktivan dijalog i savjetodavni razgovor o mogućnostima rješavanja i uklanjanja prisutnih problema. Roditeljima je takva situacija vrlo neugodna i frustrirajuća te rezultira time da nakon nekog vremena počinju izbje-

gavati dolazak u školu. Nadalje, njihov nedolazak u školu potkrepljuje već i tako negativan stav razrednika i uvjerenje da su oni nebrižni i neodgovorni roditelji. S jedne strane nepovjerenje i kriticizam razrednika, a s druge frustriranost, neukost i nesigurnost roditelja kao odgajatelja pridonose međusobnom nekvalitetnom, nekonstruktivnom i površnom odnosu.

Stručnjaci koji rade u programu MPPI, rukovodeni stručnim znanjem i humanističkim načelima pristupaju roditeljima prvenstveno s ciljem pomaganja i poučavanja, tretirajući njihove propuste i nedostatke u odgoju kao rješivu i promjenjivu varijablu. U radu s roditeljima polazi se od uvjerenja da oni vole svoju djecu, žele im najbolje, ali često su ograničeni svojim sposobnostima, znanjem i uvjerenjima te čine propuste i ne snalaze se u problemskim situacijama. Pristup u kojem se roditeljima pokazuje prihvaćanje, poštovanje i uvažavanje rezultira stvaranjem kvalitetnog, otvorenog i povjerljivog odnosa u kojem su roditelji spremniji prihvatiti pomoć i sugestije.

S roditeljima se radi na roditeljskim sastancima i kroz posjete obitelji

Ciljevi roditeljskih sastanaka

- Edukacija – prenošenje znanja roditeljima iz područja odgoja djece. Izabiru se sadržaji i teme za koje su skupni voditelji procijenili da su roditeljima najpotrebnije.
- Razmijena iskustva – roditelji međusobno komentiraju i procjenjuju osobna iskustva u pronalaženju i primjeni raznih načina rješavanja pojedinih problema.
- Suport članova grupe – pružanje međusobne podrške i uvida da nisu jedini roditelji i odgajatelji koji se susreću sa problemima.
- Refleksija i evaluacija – iznoseći osobne probleme i načine njihovog rješavanja i analizirajući svoje postupke roditelji se uče samopercepciji i samoevaluaciji. Potiče ih se na traženje novih načina rješavanja problema i mjenjanje neefikasnih ponašanja.
- Razvijanje navike roditelja da redovno dolaze u školu i na taj način pokazuju odgovornost i brigu za dijete.

Način provođenja roditeljskog sastanka ovisi o voditeljskom paru, ali najčešće se prakticiraju tematske radionice koje prate sadržaje grupnih susreta. Od roditelja se traži da glume, crtaju, pišu, diskutiraju ili jednostavno razgovaraju. Često su roditelji nakon prvog susreta s ovakvim načinom rada iznenađeni, ali i iznimno zadovoljni jer ih se po prvi puta pažljivo saslušalo i pružila im se

mogućnost da nauče nove načine rješavanja problema sa kojima su se susreli. Osim toga, roditelji nisu dovedeni u situaciju u kojoj ih se proziva zbog loših ocjena i neprihvatljivog ponašanja njegovog djeteta. Neki roditelji su na ovim sastancima po prvi puta čuli da netko spominje njihovo dijete u dobrom svjetlu.

Iako su roditeljski sastanci namijenjeni roditeljima i uglavnom se fokusiraju na probleme i osjećaje samih roditelja, ponekad grupni voditelji odluče da sastancima prisustvuju i djeca. Primjećeno je da zajednički sastanci pridonose jačanju komunikacije između djece i roditelja. Djeca otvorenije govore o svojim postupcima i problemima, a jednako tako i sami roditelji. Prilika da ih se čuje data je i jednima i drugima, čime se potiče njihov osjećaj važnosti i pruža mogućnost usporedbe različitih stavova i pronalaženja kompromisnih rješenja. Na ovakvim sastancima izrazito je dinamično i djeca im rado prisustvuju, čak i kada njihov roditelj nije došao.

Motivacija za dolazak na roditeljske sastanke

Usprkos tome što su roditelji koji dolaze na roditeljske sastanke zadovoljni i zahvalni na ovakvom načinu rada, veliki problem grupnih voditelja je motivacija roditelja za kontinuiran dolazak na roditeljske sastanke. Kako bi motivirali roditelje da se u većem broju i kontinuirano odazivaju na roditeljske sastanke voditelji pronalaze mnoge načine, a neki od njih su:

- Pravovremeni pismeni pozivi sa unaprijed naznačenom temom roditeljskog sastanka i objašnjenjem značaja te teme. Neki voditelji traže da roditelji po djeci pošalju potpisane pozive kao potvrdu da će prisustvovati roditeljskom sastanku.

- Pravovremeni telefonski pozivi na roditeljski sastanak. Traži se usmena potvrda dolaska ili pojašnjenje eventualnih razloga nedolaska na sastanak.
- Razgovor o temi roditeljskog sastanka i njegovoj važnosti tijekom posjeta obitelji.
- Za vrijeme rada u grupi od djece se zatraži da podsjetite roditelje na roditeljski sastanak. Pokazalo se da djeca mogu lakše "natjerati" roditelje da dođu na sastanak jer je i njima važno da roditelji dođu na sastanak, pogotovo ako to znači da i oni mogu biti prisutni.
- Roditeljima se omogućuje da biraju teme sastanka i vrijeme njihova održavanja.
- Ako se roditelj ne odazove roditeljskom sastanku neki grupni voditelji odlaze u posjet obitelji i traže objašnjenje nedolaska. Time se želi naglasiti važnost njihova dolaska na sastanak, ali i ukazati na njihovo neodgovorno ponašanje.
- Ponavljanje roditeljskog sastanka kojem se nije odazvala polovica pozvanih roditelja pokazalo se neučinkovito jer se ni na ponovljeni sastanak roditelji nisu odazvali.
- Efikasnim se pokazalo prepuštanje tehničke organizacije sastanka (vrijeme, mjesto, napici) jednom od motiviranih roditelja. Sastanci su tada održavani u neformalnoj atmosferi u kući tog roditelja. On bi u tom slučaju podsjećao druge roditelje na termin održavanja.

Grupni voditelji kao razloge zbog kojih roditelji ne dolaze na roditeljske sastanke navode: poslovne obveze, nezainteresiranost, zdravstvene probleme, briga za mlade članove obitelji. Zanimljivo je da navedene razloge neki roditelji koriste kao is-

Tablica 2. Odaziv roditelja na sastanke

Osnovna škola	August Cesarec	Vukomerec	Dr. Vinko Žganec	Petar Preradović	Zaprešić	Lovro Pl. Matačić	Vukomerac
Broj djece u grupi	11	8	10	10	9	11	8
Održani rod. sastanci	7	7	5	7	6	5	4
Prosječan broj roditelja na rod. sast.	2	4	6	5	4	4	5
Održani ponovljeni rod. sastanci	6	2	0	2	0	1	1
Prosječan broj roditelja na ponovljenom rod. s.	0	3	0	2	0	1	3

priku, dok druge (očito motiviranije roditelje) ti isti razlozi ne ometaju i ne spriječavaju u dolasku na sastanak.

Vezano za roditeljske sastanke treba spomenuti još jedan problem koji se odnosi na same grupne voditelje, a to je da mali broj roditelja koji se odazivaju na sastanke djeluje demotivirajuće i na same voditelje.

Teme roditeljskih sastanaka

Obiteljska dinamika i isprepletenost odnosa i međusobnog utjecaja članova uvjetuje i nameće zajedničku, obiteljsku odgovornost. U jednoj obitelji problemi ne smiju biti tretirani kao "tvoji" ili "moji", oni su zajednički i traže regrutiranje cjelokupnog obiteljskog potencijala i angažman svih članova. (Jull, 1995.)

U radu s roditeljima važno je isticati njihovu odgovornost i potrebu sudjelovanja u rješavanju obiteljskih problema jer su oni skloni ograđivati se i "bježati" od problema uz konstataciju "Ja tu više ništa ne mogu!", "Sve sam pokušao, sada dižem ruke od svega!", "On je jednostavno nepopravljiv". Skloni su odustajanju i prebacivanju odgovornost kao i očekivanju da netko drugi rješi prisutne probleme njihove obitelji ili djeteta. Roditelji pokazuju otpore u suočavanju s vlastitim propustima i nedostacima u odgoju, stoga je teška zadaća naučiti ih da sagledaju i preuzmu svoj dio odgovornosti za probleme u ponašanju djeteta.

Iz tih razloga sadržaj rada s roditeljima uključuje rad na prepoznavanju i razumijevanju procesa u obitelji, te učenju otvorenog izražavanja mišljenja i emocija.

Navodimo neke teme iz širokog spektra sadržaja rada s roditeljima:

- Očekivanja roditelja od djece, supružnika, sebe samih
- "Moja slika o djetetu"
- Disciplina u grupi i kod kuće
- Odgojni postupci roditelja
- "Koliko dobro poznajem svoje dijete?"
- Odosi u obitelji
- Komunikacija u obitelji
- "Moje potrebe"
- "Potrebe mog djeteta"
- Emocije-kako ih prepoznati, razumijeti i prihvatiti
- "Što činim kada se dijete ljuti na mene?"

- "Što činim kada se ljutim na dijete?" i dr.

U određenom, ne tako malom broju obitelji, djeca već u ranoj dobi svojim ponašanjem signaliziraju i ukazuju na postojanje problema u odnosu s roditeljima. Razlozi tome najčešće nisu nikakve "ozbiljne" smetnje ili patološke pojave, nego se naprosto radi o neprimjerenim i neefikasnim roditeljskim postupcima prema djetetu, koji su produkt njihovog nepoznavanja elementarnih znanja o odgoju ili obrazaca ponašanja usvojenih od njihovih roditelja. Neki od tih roditelja i sami su odrasli u obiteljima u kojima se roditelji nisu adekvatno odnosili prema njima. (Jull, 1995).

Informiranjem, poučavanjem i savjetovanjem takvim se roditeljima pomaže da usvoje potrebna znanja o odgoju i procesima odrastanja djece, čime dobivaju mogućnost korekcije svojih postupaka i boljeg razumjevanja djetetovog ponašanja.

Iz tih razloga na roditeljskim sastancima se obrađuju ove teme:

- Jasno definiranje roditeljskih očekivanja očekivanja (od programa, od djeteta)
- Važnost pohvale
- Faktori rizika i zaštite kod djece
- Kako kvalitetno razgovarati s djecom
- Kako motivirati dijete na izvršenje školskih obveza
- Poticanje razvoja radnih navika djeteta
- Važnost suradnje sa školskom osobljem
- Utjecaj roditelja na razvoj samopouzdanja djeteta
- Droga i ostale ovisnosti
- Nenasilno rješavanje sukoba
- Spolno sazrijevanje
- Najčešći odgojni propusti i teškoće

4. 2. Obilasci obitelji

Obilasci obitelji specifičan su dio rada s obiteljima na programu MPPI, te su jedan od njegovih najvažnijih aspekata. Za razliku od roditeljskih sastanaka, koji imaju opći edukativni i savjetodavni karakter, i gdje se radi po principima grupnog rada, prilikom obilazaka se razgovara o specifičnim problemima koji se javljaju u toj obitelji kao i o mogućnostima njihovog rješavanja. Uz to, direktan kontakt i boravak u obiteljskom okruženju voditeljima omogućuje stjecanje boljeg uvida u mnoge aspekte i okolnosti života pojedine obitelji (skupina autora, 1998) kao što su:

- Obiteljska atmosfera
- Struktura obitelji i odnos među njenim članovima
- Stambeni uvjeti u kojima žive
- Ekonomska situacija
- Karakteristike lokalne zajednice u kojoj obitelj živi

Ciljevi obilazaka obitelji

- Detaljno informiranje o uvjetima života obitelji
- Uvid u obiteljske odnose
- Pružanje informacija o drugim institucijama koje obitelji mogu pružiti adekvatnu pomoć
- Razmjena informacija o ponašanju djeteta
- Edukacija o odgoju djece
- Uspostavljanje prisnijeg kontakta s članovima obitelji
- Pružanje emocionalne i stručne podrške roditeljima.

Prilikom obilazaka obitelji voditelji i roditelji se međusobno bolje upoznaju, omogućen je kvalitetniji protok informacija, voditelji izvješćuju roditelje o ponašanju djeteta na grupi, iznose svoja zapažanja, sugeriraju određene postupke i sl. Ako je potrebno, kako bi uklonili eventualne nejasnoće i nedoumice roditelja u odnosu na cjelokupnu svrhu, ciljeve i načine rada s djecom u programu, daju im se dodatna pojašnjena i informacije. Razgovoru s roditeljima ponekad prisustvuju i djeca.

Tijekom obilazaka obitelji, na poticaj voditelja roditelji "dobivaju mogućnost da se otvore prema van i dobiju sliku samih sebe od vanjskih promatrača" (skupina autora, 1998). Voditelji također potiču sve pozitivne procese, aktivnosti i odnose na koje nailaze u obilascima. Uloga i obveze voditelja zahtjevaju izuzetno dobru pripremu za obilaske, posebno za prvi dolazak u obitelj kada se stvaraju temelji budućih odnosa i kada je potrebno saznati što više relevantnih podataka o obitelji. Od voditelja se traži dobra sposobnost opažanja detalja i odnosa, jer se pažljivim praćenjem i zamjećivanjem može dobiti više odgovora na pitanja vezana uz tu obitelj, nego kroz direktan i otvoren razgovor.

Voditelji moraju biti komunikativni, imati dobru sposobnost percepcije i biti prilagodljivi i fleksibilni. Opravdano možemo zaključiti da kvaliteta suradnje s obitelji u velikoj mjeri ovisi o sposobnostima, znanju i angažmanu voditelja.

Mnogi stručnjaci koji rade s obiteljima ponosno ističu kako su uvijek na strani djece, što profesionalno gledajući predstavlja jednostranost, neobjektivnost i pristran stav usmjeren protiv roditelja.

Od stručnjaka se očekuje objektivnost, uočavanje odnosa i procesa između roditelja i djeteta, a ne priklanjanje jednoj od strana. Iz tih razloga voditelji, koliko god postali prisni s djetetom i njegovom obitelji, moraju zadržati profesionalnu distancu, koja im omogućuje objektivno sagledavanje obiteljske problematike, te u skladu s time njihovo profesionalno djelovanje (Jull, 1995.).

Teme posjeta obitelji

Teme o kojima grupni voditelji razgovaraju s roditeljima prilikom posjeta obitelji okvirno možemo podijeliti na teme koje se odnose na opću situaciju u obitelji i na teme koje se tiču same djece i njihova odgoja.

Teme koje se odnose na dijete i odgojne postupke roditelja su:

- Ponašanje djeteta na grupi, školi, kod kuće
- Samopoštovanje djeteta
- Pohvale djeteta za njegovo ponašanje
- Motivacija za učenje
- Kazne
- Dosljednost roditelja pri provođenju dogovora i pravila
- Odgojne metode i postupci roditelja.

Dugo se smatralo neprofesionalnim sjesti s klijentima i jednostavno porazgovarati o životu, a upravo takav način stvara topao odnos i atmosferu povjerenja u kojoj se "otvara" razgovor o vitalnim i delikatnim problemima i u kojoj će roditelji osjetiti našu brigu i čuti naše sugestije (Jull, 1995.).

Neki od općih sadržaja razgovora voditelja i roditelja, a da se ne odnose direktno na dijete su:

- Zdravlje članova obitelji
- Financijski problemi obitelji
- Značajne novosti u životu obitelji

Načini na koji voditelji razgovaraju sa roditeljima su:

- Poticanje da sami uoče svoje odgojne propuste i sami dođu do rješenja
- Otvoren, iskren razgovor
- Suočavanje sa zamjećanim problemima

Atmosfera za vrijeme obilaska obitelji

Zahvaljujući komunikativnosti, empatičnosti i emocionalnoj toplini voditelja, roditelji su jako zainteresirani za suradnju koja ponekad prelazi granice službenog odnosa, pa voditelje često pozivaju i na neke važne obiteljske proslave.

Voditelji ističući interes i kooperativnost roditelja zamijevaju da se razina kvalitete suradnje i odnosa posredno odražava i na aktivnost i suradljivost same djece. To je samo još jedan od dokaza da je potrebno raditi s cijelom obitelji kako bi se postigli željeni rezultati.

Svakako treba imati na umu da rad s obitelji iziskuje posebnu strpljivost, upornost i jasno definiranje ciljeva u radu. Osim toga potrebno je zadržati objektivnost i realnost u procjeni mogućnosti postizanja promjena. Voditelj je stručna osoba koja ima profesionalnu obvezu pomaganja i njegova je odgovornost da kvalitetno i stručno radi. Ponekad uz sav trud i nastojanja izostaju očekivani rezultati, što može djelovati demotivirajuće. Stoga je važno znati što je čija odgovornost i podsjetiti se da ne možemo živjeti tude živote.

5. ISTRAŽIVANJE

Krajem ove školske godine, proveli smo istraživanje pod nazivom "Rad s obitelji u preventivnom programu Modifikacija ponašanja putem igre". Istraživanje je inicirano sa svrhom evaluacije programa, prikupljanja i analize podataka o radu s obiteljima u sklopu programa MPPI.

U istraživanju su postavljeni sljedeći specifični ciljevi:

1. saznati mišljenje i stavove roditelja o našem radu s obitelji u cjelini
2. roditeljska procjena efikasnosti održanih roditeljskih sastanaka i izvršenih obilazaka obitelji, uz sintezu njihovih prijedloga za naš budući rad
3. saznati razloge slabog odaziva na roditeljske sastanke

Ispitanici: roditelji djece uključene u grupni rad u okviru programa MPPI na području Peščenice i grada Zaprešića te voditelji grupnog rada na programu MPPI. Ukupan broj ispitanih roditelja – 65, voditelja grupnog rada – 16.

Instrumentarij: pismeni upitnici (za roditelje i grupne voditelje), upitnik za roditelje sastavljen je od deset, tipski različitih pitanja: šest s odgovorima otvorenog tipa, tri s ponudnim alternativnim odgovorima i jedan sa skalom procjene. Za veći broj otvorenih pitanja odlučili smo se želeći izbjeći "gotove" odgovore koji mogu biti sugestibilni (intencija je bila dobiti što više autentičnih odgovora i prijedloga roditelja).

Vrijeme provedbe istraživanja: ispitivanje je provedeno od 01. 05. do 01. 06. 2001. godine

Način provedbe istraživanja: upitnik je podijeljen grupnim voditeljima uz uputu kako da pomognu roditeljima u ispunjavanju i pojašnjenju

eventualnih nejasnoća. Upitnici su ostavljani roditeljima uz napomenu da su podaci anonimni i da će biti korišteni u svrhu evaluacije programa i kao temelj daljnjem usavršavanju stručnog rada.

Obrada dobivenih podataka: odgovori na otvorena pitanja grupirani su po kategorijama, a alternativni odgovori su prezentirani u postocima.

5. 1. Rezultati istraživanja

Prvo područje istraživanja odnosilo se na utvrđivanje pozitivnih aspekata rada voditelja s obitelji, koristeći sljedeća pitanja:

- br. 1. Nabrojite barem tri stvari s kojima ste zadovoljni u vašoj suradnji sa skupnim voditeljima?
- br. 4. Koje teme su vam bile najkorisnije, a obrađivane su na roditeljskim sastancima ?
- br. 6. Ocjenite koliko ste zadovoljni načinom vođenja roditeljskih sastanaka?
- br. 10. Koje su vam teme bile najkorisnije, a o njima ste pričali prilikom posjeta voditelja vašem domu?

Odgovore koje smo dobili na prvo pitanje grupirali smo u ove tri kategorije i rangirali ih po učestalosti njihovog pojavljivanja u odgovorima:

Tablica 3. Procjena pozitivnih aspekata rada voditelja s obitelji

Procjena pozitivnih aspekata rada voditelja s obitelji	%
Profesionalne vještine i način rada voditelja	75.1%
Osobnost voditelja	20.9%
Tehnički uvjeti	3.9%

Iz tablice je vidljivo da su roditelji najviše zadovoljni sa **profesionalnim vještinama** i načinom rada voditelja. Njihovo zadovoljstvo odnosi se na:

- način komunikacije voditelja
- dostupnost voditelja
- odabir tema razgovora
- stručni rad na rješavanju problema
- interes i briga voditelja za dijete
- angažiranost voditelja
- pružanje podrške itd.

Ove aspekte i odnos prema radu smo svrstali u kategoriju profesionalnih vještina i načina rada voditelja. Roditelji su često navodili i neke **osobine voditelja** koje su ih se naročito dojmile ili im se sviđjele. Izdvajamo samo neke:

- spontanost, strpljenje, ustrajnost, razumijevanje, ljubaznost, prijaznost, susretljivost, vedrina, simpatičnost, pouzdanost itd.

U kategoriju **tehničkih uvjeta** svrstali smo:

- način dogovaranja sastanaka, pomicanje termina, te organizaciju rada.

Teme roditeljskih sastanaka koje su roditelji procijenili i istakli kao najkorisnije :

1. Prevencija ovisnosti
2. Kvalitetno učenje
3. Komunikacija sa djetetom
4. Kvalitetan odgoj

Mišljenja smo da je roditelje na izabir i pozitivnu procjenu ovih tema privukla njihova aktualnost (prevencija ovisnosti) i uska vezanost za sadržaje stvarnih životnih problema s kojima se roditelji susreću (problemi sa školskim neuspjehom djeteta, komunikacijom u obitelji, problemi u odgoju).

Iz navedenog se može zaključiti da pravilan izabir sadržaja roditeljskih sastanaka djeluje motivirajuće na zadovoljstvo roditelja i njihovu spremnost na suradnju.

Zadovoljstvo roditeljskim sastancima	%
Izrazito zadovoljan	76.9%
Zadovoljan	15.4%
Niti zadovoljan niti nezadovoljan	1.5%
Nezadovoljan	0
Izrazito nezadovoljan	0
Nisu procijenili	6.1%

Iz ovih podataka vidljivo je da su roditelji u velikoj većini izrazito zadovoljni vođenjem roditeljskih sastanaka, što je pozitivna povratna informacija nama kao grupnim voditeljima o tome da koristimo dobre metode u radu. Mišljenja da roditelji ne žele isprobati alternativne metode rada je zablude što dobiveni rezultati potvrđuju, kao i da smo roditeljima pravilno pristupili, teme dobro izabrali i prezentirali ih na zanimljiv način.

Kao najkorisnije teme o kojima se pričalo za vrijeme obilaska obitelji roditelji su istakli:

1. Ponašanje djeteta
2. Učenje
3. Ovisnosti
4. Odgojne metode

Iz dobivenih odgovora vidimo da su teme koje su roditelji najčešće isticali, a obradivane su prilikom obilazaka obitelji, jako slične temama koje su isticali kao najzanimljivije na roditeljskim sastancima. Rangiranje po stupnju zanimljivosti odabranih tema je donekle drugačije jer se u obilascima više fokusira na specifičnosti pojedinog djeteta, njegovo ponašanje i uspjeh u školi, manje se priča o širim temama kao što su ovisnosti, jer većina djece još nema s tim problema. Odgojne metode kao tema razgovora nalazi se na zadnjem mjestu od četiri najčešće isticanih tema jer roditelje zanima koje odgojne metode su uspješne, ali sami teško priznaju vlastite propuste i greške u odgoju.

U slijedećem dijelu istraživanja usmjerili smo se na ispitivanje onoga što roditeljima nije odgovaralo u radu voditelja s obitelji, te na definiranje razloga slabog odaziva na roditeljske sastanke. Pitanja su:

br. 2. Što biste promijenili u Vašoj suradnji s grupnim voditeljima?

br. 3. Koji su vaši prijedlozi za poboljšanje suradnje s grupnim voditeljima?

br. 5. Tko ili što bi moglo utjecati na redovitost vaših dolazaka na roditeljske sastanke?

br. 7. Na koliko ste roditeljskih sastanaka prisustvovali?

br. 8. Koji su bili najčešći razlozi vaših izostanaka s roditeljskih sastanaka?

br. 9. Na koji su vas način grupni voditelji zainteresirali i potakli na prisustvovanje na roditeljskim sastancima?

Primjedbe roditelja	%
Način komunikacije	1.4%
Način dogovaranja obilazaka	11.4%
Način dogovaranja roditeljskih sastanaka	8.6%
Način savjetovanja i eventualnih ukazivanja na nedostatke u odgoju	7.1%
Ništa	64.3%
Ostalo	5.7%

Iz rezultata je zamjetno da većina roditelja nema primjedbi na suradnju sa grupnim voditeljima. Ukupno 11.4% roditelja smatra da bi trebalo obilaskе najaviti i unaprijed dogovoriti. Nenajavljeni obilasci u obitelji ne odgovaraju svim roditeljima ali se provode poradi zaticanja stvarnog stanja u obitelji.

Ukupno 7.1% roditelja navodi da bi promijenili način kako ih voditelji savjetuju i kako im ukazuju na njihove nedostatke u odgoju. Možemo to objasniti činjenicom da se neki roditelji teško suočavaju s vlastitim teškoćama i problemima u odgoju. Nama to ukazuje da u nekim slučajevima nismo pronašli adekvatan pristup pojedinim roditeljima te da na tome još treba raditi.

Broj roditeljskih sastanaka	Prisustvo roditelja (%)
6 ili više	15.4%
Od 3 do 5	50.8%
Od 1 do 2	27.7%
Niti jedan	6.1%

Prema podacima iz tablice 6. zaključujemo da je većina roditelja prisustvovala barem na pola održanih roditeljskih sastanaka.

Razlozi izostanaka	Učestalost razloga (%)
Zdravstveni razlozi	10.3%
Poslovne obveze	42.3%
Obiteljske obveze	30.8%
Nezainteresiranost	1.3%
Zaboravio/la sam na rod. sastanak	1.3%
Prekasno su nam javili	2.6%
Ništa	10.3%
Ostalo	1.3%

Kao najčešće razloge izostanka roditelji su naveli obiteljske obveze, poslovne obveze i zdravstvene razloge.

Zanimalo nas je kako su voditelji zainteresirali roditelje za dolaske na roditeljske sastanke a najčešći odgovori roditelja bili su: zanimljivošću tema, svojim načinom rada i svojom osobnošću.

Za kraj obrade podataka ovog istraživanja ostavili smo podatke o tome što može utjecati na dolazak roditelja na roditeljske sastanke, te prijedloge za poboljšanje suradnje između grupnih voditelja i roditelja.

Na odaziv roditelja utječu: 1) negativni tj. demotivirajući faktori i 2) pozitivni tj. motivirajući faktori.

Ad 1) Roditelji nisu dolazili na roditeljske sastanke jer su očekivali bolje rezultate kod svojeg djeteta u učenju i ponašanju, željeli su više zanimljivih tema, ili su bili spriječeni zbog obiteljskih, poslovnih ili zdravstvenih razloga.

Ad 2) Roditelji su dolazili na roditeljske sastanke zbog toga što im je bilo ugodno na sastancima, zbog edukacijskog karaktera sastanaka, zbog želje da pomognu svojem djetetu, zbog vlastite savjesti i odgovornosti i sl.

Kao prijedloge za poboljšanje suradnje sa grupnim voditeljima roditelji su naveli:

- Stroži nadzor i ocjenjivanje
- Roditeljski sastanci zajedno s djecom
- Češći i duži obilasci obitelji
- Više razgovora o drogama
- Više razumijevanja za teške emotivne i materijalne poteškoće u obitelji
- Organizirani rad sa više grupa
- Češći sastanci s djecom
- Više izleta.

Roditelji su naveli mnogo prijedloga koji su nam izuzetno dragocjeni. Ove informacije biti će nam od velike praktične koristi u daljnjem kreiranju našeg rada, kako na području suradnje i rada s obitelji, tako i na području rada s djecom. Dio roditelja je predložio da se više bavimo s djecom, a manje sa njima i da ih ne posjećujemo kod kuće, što govori u prilog činjenici da je roditeljima teško preuzeti svoj dio odgovornosti za djetetovo ponašanje.

6. ZAKLJUČAK

Obitelj ima neosporan i izrazit utjecaj na cjelokupni razvoj mlade osobe. Uloga obitelji, prvenstveno roditelja, u odgoju djece ogleda se kroz niz obveza, traži određena znanja, vještine i spremnost na učenje. Biti aktivni sudionik i moderator u procesu odrastanja i razvoja jedne ličnosti odgovorna je i zahtjevna dužnost koja se postavlja pred sve roditelje. Međutim, neki je roditelji, iz raznih razloga, nisu u stanju sami obavljati i potrebna im je stručna pomoć odgovarajućih društvenih službi.

Pomoć društva ogleda se kroz široku lepezu mjera i aktivnosti usmjerenih na pomaganje obitelji, koje se mogu provoditi kao institucionalni ili vaninstitucionalni oblici pomoći i zaštite.

Izdvajanje djeteta iz obitelji kao oblik institucionalne mjere često izaziva dodatne teškoće i

probleme kako kod djeteta, tako i u obitelji. Jedan od važnih i nezaobilaznih problema je izostanak ili nedostatnost stručnog rada s roditeljima tijekom trajanja djetetovog smještaja. Osim toga, za dijete je izdvajanje iz prirodne obiteljske sredine gotovo uvijek traumatizirajuće iskustvo koje ostavlja tragove na njegov emocionalni razvoj. Novija znanstvena istraživanja ne samo da nastoje pronaći načine ublažavanja i uklanjanja negativnosti primjene institucionalnih mjera, već se okreću traženju što učinkovitijih i primjerenijih vaninstitucionalnih oblika pomoći i tretmana.

Preventivni program "Modifikacija ponašanja putem igre" predstavlja jedan vid stručnog vaninstitucionalnog rada s djecom i njihovim roditeljima. Iskustvo iz rada s roditeljima kroz roditeljske sastanke i posjete obitelji potvrdilo je korisnost i smislenost takvog načina rada, a za budućnost otvara perspektivu pronalaženja i drugih alternativnih oblika vaninstitucionalnih mjera zaštite.

7. LITERATURA

Ajduković, M. (1990): "Stil odgoja u obitelji kao faktor delinkventnog ponašanja", Primjenjena psihologija br.

11, str. 47-54.

Janković, J. (1996): "Pristupanje obitelji", Alinea, Zagreb.

Juul, J. (1994): "Razgovori s obiteljima: perspektive i procesi", Alinea, Zagreb.

Mejovšek, M., Kovačević, Stančić, V. (1998): Osnove teorije defektologije, Fakultet za defektologiju, Zagreb.

Obiteljski zakon (1998), Narodne novine br. 81.

Petz, B. (1992): "Psihologijski rječnik", Prosvjeta, Zagreb.

Skupina autora (1998): "Modifikacija ponašanja putem igre", MPPI, Zagreb.

Skupina autora (1994): "Zbornik radova: Naša obitelj danas", Ministarstvo rada i socijalne skrbi, Zagreb.

Skupina autora (1999): "Zbornik radova: Odgoj u domovima – kako dalje?", Ministarstvo rada i socijalne skrbi, Zagreb.

Zakon o socijanoj skrbi (1997), Narodne novine br. 73.

Zakon o sudovima za mladež (1997), Narodne novine br. 111.

Žižak, A. i Koller-Trbović, N. (1999): "Odgoj i tretman u institucijama socijalne skrbi – deskriptivna studija", Edukacijsko-rehabilitacijska biblioteka, Zagreb.

UNICEF (1990): "Djeca prije svega", Unicef.

PREVENTION PROGRAM FOR CHILDREN AND YOUTH WITH BEHAVIOR DISORDERS "MODIFICATION OF BEHAVIOR THROUGH PLAY": WORK WITH FAMILY – AN ALTERNATIVE TO INSTITUTIONALIZATION

Summary

The role of family in the development and growth of the child, but also during the rest of the lifetime of every human being, is undisputed and unavoidable. For the child, the family presents the source and the core of initial knowledge about other people and the outer world. Within family, people learn, and share joys and sorrows. The human need for a harmonious family relationship is natural, but some families are not successful in that. There are many things that can endanger and destroy the integrity and quality of the family life. The family problems are most often reflected on the child. For some children, the development of behavior disorders is a logical consequence of inadequate and problematic family environment. Separating the child from its family, and directing it into adequate institution is one of methods of intervention and support for the child, as well as for the rest of the family. This paper focuses at the needs and current practice of work with families during the institutionalization of the child. To attain efficient and quality support in the solving and amortization of the family problems, it is necessary to conduct the professional work with the families, as well as the treatment of the child in the institution. However, work with the families is possible and necessary not only in the case of child institutionalization, but also as a measure of prevention of the problem origination and development. Therefore, the final part of this paper presents two basic methods of research conducted with the parents who are included in this Program. The analysis of practical experiences from the work with the parents, (through parental meetings and through individual counseling during family visits), shows justification of such approach. Its primary goal is prevention, but it is also one of the possible ways for quality increase of institutional and non-institutional methods of protection of the children and families.

Key words: family, institutionalization, preventive program